

ДЪРЖАВЕН ИЗПИТ
ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА
ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА И ФОРМАТ НА ИЗПИТА

Писмен държавен изпит по български език и литература полагат студентите от специалностите **БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И АНГЛИЙСКИ ЕЗИК** и **БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ИСТОРИЯ** за бакалавърска степен.

Предлагат се две теми – езиковедска и литературоведска. Техният избор зависи от интересите и предпочитанията на самия студент.

Темите се формулират въз основа на посочения в конспекта материал.

Времетраенето на изпита е четири часа.

КОНСПЕКТ

ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

(актуализиран на 15.04.2022 г.)

1. Българският език като член на славянското езиково семейство и мястото му сред балканските езици. Общославянски и балкански черти на съвременния български език
2. Българският книжовен език и българският национален език. Възникване и развитие на БКЕ. Отношение между книжовен език и диалекти
3. Предмет, задачи и методи на фонетиката. Фонетика и фонология. Фонема
4. Състав и структура на българската фонемна система - класификация според различни делитбени признаци
5. Съвременни звукови закони. Отражение на историческите звукови закони. Основни правоговорни норми в книжовния език и характерни отклонения от тях в речевата практика
6. Отношение между изговор и писмо. Правописни принципи. Развой на правописния въпрос у нас. Условен правопис
7. Исторически развой на българската фонетична система
8. Думата като предмет на лексикологията. Форма и съдържание на думата. Развой на думата. Промени в лексикалното значение на думата: разширяване и стесняване на семантичния обем на думата, отпадане на значението. Полисемия
9. Системни отношения в лексиката - синоними и антоними. Омонимия и паронимия
10. Състав на българския речник откъм произход на думите. Домашна и чужда лексика. Думи от черковнославянски и руски произход. Заемки от ориенталските и западноевропейските езици. Източници за обогатяване на речника
11. Фразеология. Видове устойчиви словосъчетания. Източници за попълване на фразеологичния фонд
12. Лексикография. Развой на българската лексикография. Видове речници
13. Основни принципи на словообразуването. Словообразователни типове при съществителни, прилагателни, числителни имена, глаголи и наречия
14. Думата като предмет на граматиката. Граматиката като наука, видове граматика. Основни понятия в морфологията: морфема, видове морфемни; основа, видове основи; словоформа, видове словоформи; граматично значение, граматична категория, морфологична категория, грамема, морфологични опозиции, лексикално-граматична категория, лексико-граматични разрези, формални класове; части на речта
15. Дефиниране и лексикално-граматична характеристика на частите на речта: съществително име, прилагателно име, числително име, местоимение, глагол, наречие, предлог, съюз, частица, междуметие
16. Характерни особености на морфологичната система на съвременния български език - прояви на аналитизъм и синтетизъм
17. Именната система на езика - съществителни, прилагателни, числителни, местоимения. Граматическите категории при имената: род, число, падеж, определеност/неопределеност, степен за сравнение
18. Исторически развой на именната система на българския език
19. Лексикално-граматична характеристика на глаголната система в българския език. Лексико-граматични разрези: преходни и непреходни; лични и безлични; пълнозначни и спомагателни. Формални класове: обикновени и възвратни; спрежения. Видове глаголни форми - прости и сложни

20. Граматични категории при глагола: вид, време, вид на действието (результативност/нерезультативност) и таксис (относителност/неотносителност), наклонение, вид на изказването (преизказност/непреизказност), залог
21. Нелични глаголни форми - причастия и деепричастие
22. Исторически развой на глаголната система на българския език
23. Неизменяеми части на речта
24. Изречението като предмет на синтаксиса. Дефиниции за изречението. Словосъчетание. Видове словосъчетания. Синтагма
25. Основни признаци на изречението: предикативност, модалност, интонация, граматическа оформеност
26. Типология на простото изречение: по състав и по структура, по модалност, по интонация и цел на изказването
27. Главни и второстепенни части на изречението. Усложнено просто изречение. Еднородни и обособени части. Вметнати думи и изрази
28. Сложно изречение: строеж и видове. Сложно съчинено изречение - видове. Словоред, интонация, пунктуация на сложното съчинено изречение
29. Сложно съставно изречение - видове. Сложно смесено изречение. Словоред, интонация, пунктуация на видовете подчинени изречения в рамките на сложното изречение
30. Езикова стилистика. Основни стилистични понятия - речево съобщение, текст, норма, стил, речева ситуация, речева (комуникативна) сфера, функционален стил. Стилистична грешка и стилистичен ефект
31. Функционални стилове на българския книжовен език
32. Стилска организация на текста на фонетично, лексикално, морфологично и синтактично равнище.

БИБЛИОГРАФИЯ

Основна литература

- Андрейчин Л. Основна българска граматика. София, 1944; 1978; 1984.
- Андрейчин Л., К. Попов, Ст. Стоянов. Граматика на българския език. София, 1977.
- Бояджиев Т. Българска лексикология. София, 1986; 2002.
- Бояджиев Т., И. Куцаров, Й. Пенчев. Съвременен български език. София, 1998.
- Брезински Ст. Кратък български синтаксис. София, 1995.
- Бъркалова П. Българският синтаксис - познат и непознат. Увод в курса по синтаксис на СБЕ. Пловдив, 1997.
- Вътов В. Лексикология на българския език. Велико Търново, 1998.
- Георгиев Ст. Българска семасиология. Велико Търново, 1993.
- Георгиев Ст. Морфология на българския книжовен език. Велико Търново, 1996.
- Георгиев Ст., Р. Русинов. Учебник по лексикология на българския език. София, 1979 и 1996, II издание.
- Граматика на съвременния български книжовен език. Т. 1. Фонетика. София, 1982; Т. 2. Морфология. София, 1983; Т. 3. Синтаксис. София, 1983.
- Жобов В. Звуковете в българския език. София, 2004.
- Зидарова В. Очерк по българска лексикология. Пловдив, 1998.
- Йосифова Р., М. Илиева. Стилистика. Теоретични бележки. Задачи и текстове за упражнения. Фабер, 1999.
- Каневска-Николова Е. Стилистика на съвременния български език. Смолян, 2013.
- Каневска-Николова Е. Синтаксис на съвременния български език. Смолян, 2020.
- Куцаров Ив. Проблеми на българската морфология. Пловдив, 1993.
- Куцаров Ив. Лекции по българска морфология. Пловдив, 1997.
- Маровска В. Стилистика на българския език. Пловдив, 1998.
- Маслов Ю.С. Граматика на българския език. София, 1982.
- Недев Ив. Синтаксис на СБКЕ. София, 1992.
- Ницолова Р. Българска граматика. Морфология. София, 2008.
- Пашов П. Практическа българска граматика. София, 1994.
- Пенчев Й. Български синтаксис. Управление и свързване. Пловдив, 1993.
- Попов К. Съвременен български език. Синтаксис. София, 1979.
- Попов Д. Стилистика. Шумен, 2001.
- Русинов Р. Практическа стилистика. Просто изречение. Велико Търново, 2000.
- Станева Хр. Стилистика на българския книжовен език. Велико Търново, 2001.
- Стоянов Ст. Граматика на българския книжовен език. София, 1977.
- Тилков Д., Т. Бояджиев. Българска фонетика. София, 1977.

Допълнителна литература

- Андрейчин Л., Н.Костов, Е.Николов. *Български език (за институтите за начални учители)*. София, 1972.
- Армянов Г. *Българският жаргон*. София, 1995.
- Аронсон Г. *Морфология българското словоизменения*. Москва, 1974.
- Бондарко А.В. *Грамматическая категория и контекст*. Ленинград, 1976.
- Бондарко А.В. *Теория морфологических категорий*. Ленинград, 1976.
- Бояджиев Т. *Българска лексикология*. София, 1986.
- Бояджиев Т. *Българска лексикология*. София, 2002.
- Валтер Х. *Личните глаголни форми в българския език*. София, 1988.
- Виденов М. *Увод в социолингвистиката*. София, 2000.
- Виденов М. *Българската езикова политика*. София, 2003.
- Вопросы грамматики болгарского литературного языка*. Москва, 1959.
- Георгиев Вл., Ив. Дуриданов. *Езикознание*. София, 1978.
- Георгиева Ел. *Обособени части в българския книжовен език*. София, 1964.
- Георгиева Ел. *Словоред на простото изречение в съвременния български книжовен език*. София, 1974.
- Георгиева Ел. *Словоред на усложненото просто изречение*. София, 1987.
- Герджиков Г. *Преизказването на глаголното действие в българския език*. София, 1984.
- Гочев Г. *Антонимите в българския език*. София, 1989.
- Зидарова В. *Български език (теоретичен курс с практикум)*. Пловдив, Изд. Контекст, 2007 .
- Иванчев Св. *Приноси в българското и славянското езикознание*. София, 1978.
- Иванчев Св. *Проблеми на аспектуалността в славянските езици*. София, 1971.
- История на новобългарския книжовен език*. София, 1989.
- Карастойчева Цв. *Конструктивна обусловеност на значението (структурно-семантичен аспект)*. В. Търново, 1996.
- Ковачев Н. *Българска ономастика*. София, 1987
- Константинова В. *Предлозите в българската граматична литература*. София, 1985.
- Кръстев Б. *Морфологията на българския език в 187 типови таблици*. София, 1984.
- Куцаров Ив. *Едно екзотично наклонение в съвременния български език*. София, 1994.
- Куцаров Ив. *Очерк по функционално-семантична граматика на българския език*. Пловдив, 1985 (II изд. - 1989).
- Куцаров Ив. *Преизказването в българския език*. София, 1984.
- Леков Ив. *Единство и национално своеобразие на славянските езици в техния основен речников фонд*. София, 1955, 102 с.
- Маслов Ю.С. *Морфология глагольного вида в современном болгарском литературном языке*. Москва, 1963.
- Мурдаров Вл. *Съвременни словообразователни процеси*. София, 1983.
- Научни трудове на Пловдивския университет "Паисий Хилендарски"*, т.5, Филологии - от 1977.
- Ничева К. *Българската фразеология*. София 1983.
- Ницолова Р. *Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език*. София, 1984.
- Пашов П. *Българският глагол*. София, 1966.
- Пашов П. *Въпроси на българската лексикология*. София, 1978.
- Пашов П., Р. Ницолова. *Помагало по българска морфология. Глагол*. София, 1976.
- Пашов П. *Помагало по българска морфология. Имена*. София, 1978.
- Пенчев Й. *Строеж на българското изречение*. София, 1984.
- Попов К. (съст.). *Помагало по български синтаксис*. София, 1979.
- Попова В. *Помагало по история на българския книжовен език*. София, 1978.
- Попова В. *Стилистична функция на някои категории думи в художествената литература*. София, 1979.
- Попова В. *Българската стилистика до 50-те години на XX век*. София, 1994.
- Първев Хр. *Помагало по българска лексикология*. Наука и изкуство, София 1979.
- Първев Хр. *Очерк по история на българската граматика*. София, 1975.
- Първев Хр. *Помагало по българска лексикология*. София, 1979.
- Първев Хр. *Създатели и творци на българското езикознание*. София, 1987.
- Първев Хр., В. Радева. *Помагало по българска фонетика*. София, 1980.
- Радева В. *Българското словообразуване*. София, 1987.
- Радева В. *Словообразуването в българския език*. София, 1991.
- Радева В. *Словообразователна и семантична структура на деноминалните глаголи в съвременния български книжовен език*. София, 1993.
- Русинов Р. *История на българския правопис*. София, 1985.
- Русинов Р. *Речниковото богатство на българския книжовен език*. София, 1980.
- Русинов Р., Ст. Василева. *Пароними в българския език*. София, 1984.

- Славова Т., Т. Лекова. *Помагало по историческа лексикология*. София, 1986.
- Станков В. *Българските глаголни времена*. София, 1969.
- Станков В. *Глаголният вид в съвременния български книжовен език*. София, 1980.
- Станков В. *Стилистични особености на българския глагол*. София, 1981.
- Стойков Ст. *Увод във фонетиката на българския език*. София, 1966.
- Стоянов Ст. *Словообразуването в българския език*. София, 1977.
- Стоянов Ст. *Членуване на имената в българския език*. София, 1965.
- Тилков Д. *Интонацията в българския език*. София, 1981.
- Тодорова Ел. *Семантично-функционални особености на прилагателните имена в съвременния български книжовен език*. София, 1987.
- Чакърова Кр. *Феноменът стилистична грешка*. Пловдив, 1999.
- Цонев Б. *История на българския език, т. II. Българска семантика*. София, 1934, II изд. 1984.
- Янакиев М. *Стилистиката и езиковото обучение*. София, 1977.

КОНСПЕКТ

ПО ЛИТЕРАТУРА

ЗАБЕЛЕЖКА: Поради спецификата на литературната тема се налагат няколко допълнителни разяснения.

1. Темата може да разглежда проблем от творчеството на един автор, както и да е общ поглед върху жанрова или идейно-тематична особеност на няколко творци или творби.
2. Въпросите от български фолклор и теория на литературата не се формулират самостоятелно, а се включват като необходими при разработката на литературната тема.

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

ВЪЗРОЖДЕНСКА ЛИТЕРАТУРА

1. Характер на Българското възраждане - специфика; обществени, икономически и духовни предпоставки; Начало, развой, същностни белези на българската възрожденска литература. Топографски посоки и проекции на българската литература. Културни средища. Периодизация, обзори, класификации.
2. "Занаятът" на историка. Паисий Хилендарски. Биографични сведения. Автографите на Паисий. Паисиевият печат. "История славяноболгарская" - същностна характеристика, композиция, жанрови особености, традиция и новаторство. Преписи, преправки, разпространение.
3. Софроний Врачански - етапи в творческите му изкушения. Софроний и духът на Европа. Просвещенски тенденции. Преписи, функция на Видинските сборници, "Неделник". "Книга за трите религии". "Житие и страдания грешнаго Софрония" - Разсипаният свят и безпризорното време.
4. Жанрови белези на възрожденската поезия: от даскалската поезия до оригиналната поема „Стоян и Рада" на Найдено Геров. Поезията на Д. Чинтулов (образи, символи, послания). Поемата в литературата на Българското възраждане (Георги Раковски, Петко Р. Славейков, Христо Ботев). Поетическото изобретяване на българската история.
5. Възрожденски театър и драма. Диалози. "Спечелването" на възрожденския зрител. Теория на възрожденската театрална култура. Добри Войников. Теоретикът на възрожденския театър. Занаятът на драматурга. Исторически драми. "Криворазбраната цивилизация".
6. Васил Друмев. Характеристика на книжовната му и обществена дейност. Литературнокритически позиции. Драмата "Иванко, убиецът на Асеня I" - основни конфликти, образи. Историческият контекст.
7. Новобългарска белетристика. Въпросът за началото. Първи представители и облик на тематичните предпочитания. Образи на българския живот и време. Основни мотиви. Свое: чуждо; достоверност и фикционалност. Ролята на разказвача. "Нещастна фамилия" от В. Друмев - теми, сюжет, композиция, нарративни техники.
8. Илия Блъсков. Повестта "Изгубена Станка" в идеологемните стратегии на Възраждането. Нравствено-религиозна проблематика. Повествователна техника.
9. Любен Каравелов. Белетристика. Идеология на националното. Литературни представи за българското старо време.

10. Христо Ботев. Жизнен и творчески път. Журналистическа дейност. Неговите издания. Ботевите журналистически жанрове - памфлет, статия очерк, фейлетон. Поезията на Ботев - жанрове, образи, поетика. Лабиринтите на поетическия смисъл.

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА СЛЕД ОСВОБОЖДЕНИЕТО

1. Българската литература и култура през 80-те години на XIX век. Културни центрове. Водещи жанрове и теми. Литературата и историята: Априлското въстание, Освобождението, Съединението и Сръбско-българската война в литературата.
2. Поезията на Иван Вазов. Основни теми и мотиви. Текстовете манифести и равносметки. Природата като тема в творчеството му: пейзажна лирика и лирика на философско-екстатичните визии. Текстовете на националната консолидация и защита: „Епопея на забравените“ - образът на историята; поетика, основни концепции за цикъла. Поеми: проблемно-тематични акценти в „Грамада“, „Загорка“ и „Царството на самодивите“.
3. Иван Вазов - разкази и повести. Сборници, теми и проблеми в разказите на Вазов. Образът на столицата в „Драски и шарки“. Поетика на Вазовия разказ: дълъг и къс разказ; типология на персонажа; ролята на повествователя; време и пространство. Бит и героика, пародийно и героично в повестите на Вазов: „Немили-недраги“, „Чичовци“.
4. Иван Вазов - романи. Под игото - романо-епопейно; концепции за генеалогията на българския роман. Анализ на романа: сюжетни линии; похвати; оценъчната активност на повествователя; време и пространство; отношението водач - народ; идеологически акценти; бит и история. Романите на Вазов за следосвободения живот: разностранните измерения на българското в „Нова земя“ и „Казаларската царица“.
5. Захари Стоянов. Биографии: България и нейните герои - Левски, Ботев, Чардафон; мит и реалност в биографичния нарратив. *Записки по българските въстания* - композиция и смисъл; принципи на изображение; разказвачески стратегии; отношението водач - народ - събитие - история.
6. Българската култура и литература през 90-те години на XIX век. Етноцентризъм и антропоцентризъм. Литературни направления. Особенности на народническата и пролетарско-социалистическата идеология и литература. Жанровата система през десетилетието. „Мисъл“ и философско-естетическата преориентация в литературния живот на България. Индивидуалистичните схващания за свободата и героичната личност. Отношението към фолклора. Проблемът за „европеизацията“ на литературата. Социалният упадък и новите персонажи в литературата: „малкият човек“. Селото като тема на литературата Съдбата на патриархалните ценности: Тодор Влайков, Михалаки Георгиев. Реалистично и демонологично в художествения свят на Антон Страшимиров - от „Смях и сълзи“ и „Змей“ до краха на обществения дом и смисъл в романа „Хоро“ през 20-те години на XX век. Витализъм и еротизъм у Кирил Христов.
7. Алеко Константинов. Алеко и пътеписната традиция у нас. „До Чикаго и назад“ - функции на разказвача; ние и другите - реативизиране на стойностите. Пътеписи за България. „Бай Ганю“: структура на книгата, отношението герой - разказвач, образът на срещата с чуждото. Рецепция: водещи схващания за героя и книгата.
8. Жанрът на разказа и повестта след началото на XX век. Художественият свят на Елин Пелин - теми и проблеми. Поетика на късия разказ. Цикълът разкази „Под манастирската лоза“ и осмислянето на битието. Преображенията на човека в повестите на Елин Пелин („Гераците“ и „Земя“). Георги Стаматов. От разказа до скицата. Типология на героя. Социални и нравствено-психологически атрофии на обществото.
9. Индивидуализмът като етап на българския модернизъм. Естетическите схващания на кръга „Мисъл“. Пенчо Славейков: Философски и нравствено-психологически проблеми в творчеството му. Концепцията за красотата и силната личност в поемите му. Път и блян в лирическата биография на художника в „Сън за щастие“. „На Острова на блажените“ и моделът на българската антологична книга; лица и маски, идентичност и различие, островно и българско, реално и утопично.
10. Българският модернизъм. Петко Тодоров - разкази, идилии и драми (*Зидари; Самодива; Змейова сватба*). Ролята на фолклорно-митологичния код за конструиране и преосмисляне на родното; трагизъм на конфликта личност : общество в идилията и драмите.
11. Пейо К. Яворов. Социални и национално-патриотични теми и мотиви в поезията му. Индивидуализъм и символизъм в „Подир сенките на облаците“ - новите схващания за изкуството, смъртта, родината и личността. От „Нощ“ към „Песен

на песента ми" и „Песента на човека" - типология на аз-героя, проблемът за раздвоението, познанието и страданието. Философско-психологически, нравствени и социокултурни проблеми в драмите на Яворов („В полите на Витоша", „Когато гръм удари...").

12. Българският символизъм - генеалогия, особености на естетиката и поетиката; текстове манифести; основни теми; представители.

- Димчо Дебелянов. Теми и мотиви в поезията му. Елегии и поеми. Типология на лирическият герой: от печалния странник до разблудната царкиня - страни от прокудеността и тлението („Да се завърнеш...", „Пловдив", „Миг", „Легенда за разблудната царкиня" и др.). Военната лирика - горести на себе/познанието, когато всички са един и всеки все пак сам.
- Николай Лилиев и „краят на поезията". Мотивът за прокудеността в лириката и поемите му. Жестът на смиренното или съдбата на Ахасфер.
- Други символисти: Теодор Траянов - от обаянията на мъртвата царица (Regina mortua) до аспектите на родното („Български балади") и пантеонното в поезията му. Христо Ясенев - лицата на Аз-героя и архитектурата на света в „Рицарски замък".

БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА ОТ ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА ДО ДНЕС

1. Основни направления в българската литература през 20-те години на ХХ век. Реализъм, символизъм, авангардизъм: особености на поетиката. Идеино-художествена същност на следвоенния естетически прелом.
2. Йордан Йовков. Проблемно-тематични и жанрови особености на разказите, циклите, романите и драмите му. Етично и естетично; герои и конфликти. Поетиката на Йовковата проза в контекста на традиционното и модерното: художествено-естетически особености.
3. Христо Смирненски. Хумор и сатира - жанрова и идейно-нравствена специфика. Символизмът и поетиката на Смирненски. Участието на човека в художествените пространства на лириката му: проблемът за героя. Личността и масата; маскарадът и празникът. Традицията и новаторството в постиженията на поета.
4. Българският литературен авангардизъм. Специфика и представители. Гео Милев като поет, критик, публицист. Експресионизмът и творчеството на Чавдар Мутафов, Ламар, Николай Марангосов. "Пролетен вятър" на Никола Фурнаджиев и проблемите на имажинистката поетика. Българският диаволизъм: Георги Райчев, Светослав Минков, Владимир Полянов.
5. Посоки на поетическите търсения и открития в поезията между двете световни войни. Елисавета Багряна, Атанас Далчев, Асен Разцветников, Никола Фурнаджиев - особености на индивидуалното развитие и на поетиката. Значение на постиженията им в българската лирика.
6. Прозата между двете световни войни. Жанрова и тематична специфика; художествено-естетически търсения. Творци и проблеми: Георги Райчев, Константин Константинов, Светослав Минков, Ангел Каралийчев, Стоян Загорчинов, Константин Петканов, Людмил Стоянов, Георги Караславов.
7. Поезията през 40-те години на ХХ век. Тенденции и представители. Традиция и новаторство в поезията на Никола Вапцаров. Особености на поетиката на Александър Вутимски, Богомил Райнов, Александър Геров, Валери Петров, Иван Пейчев, Веселин Ханчев.
8. Литературата след Втората световна война. История и естетико-художествени тенденции. Идеино-тематични и жанрови търсения.
9. Романистиката на Димитър Димов. Интелектуално-философската проза и спецификата на подходите към герои и конфликти.
10. Димитър Талев. История и народ в тетрилогията му. Герои и конфликти. Особености на поетиката на Димитър Талев.
11. Емилиян Станев. Проблемно-тематични и жанрови търсения. Специфика на разказите и новелите му. Романът епопея "Иван Кондарев" - проблематика, герои, конфликти. Философско-историческата романистика на писателя в диалог с миналото и съвременността.